

OBUSTAVA POROTNOG SUĐENJA U IZVANREDNOM STANJU U ISTRI I DALMACIJI OD 1873. DO 1918. GODINE

Doc. dr. sc. Dunja Pastović* UDK: 343.195(497.5 Dalmacija Istra)”1873/1918”
342.76/.77:343.1(497.5)(091)
Pregledni znanstveni rad
Primljeno: svibanj 2017.

Autorica u radu analizira primjenu obustave porote koja je u Istri i Dalmaciju, kao dio austrijskog pravnog sustava, bila uvedena posebnim zakonom usvojenim istodobno sa Zakonom o kaznenom postupku iz 1873. Obustava porote primjenjivala se u izvanrednom stanju, kada je to bilo potrebno radi osiguranja nepristranog i neovisnog suđenja, te se smatrala jednim od četiriju pravnih instrumenata kojima se upravljalo izvanrednim okolnostima. Pretpostavke za obustavu porote bile su postavljene vrlo općenito i elastično pa su vladi omogućile njezinu široku primjenu. Prva primjena obustave porote bila je 1882. na području okružnoga suda u Kotoru, u Dalmaciji, i trajala je do 1890. Obustava porote primjenjivala se tijekom osamdesetih godina 19. stoljeća radi suzbijanja anarhističke propagande. Najteži udarac porotnoj sudbenosti bio je nanesen tijekom Prvog svjetskog rata kada je vlada uredbama obustavila porotu za cjelokupni državni teritorij te je zatim primjenom carskih uredbi iz nužde obustavu produjivala sve do 1917.

Ključne riječi: obustava porote, Istra i Dalmacija, izvanredno stanje, austrijsko zakonodavstvo, razdoblje 1873. – 1918.

---

* Dr. sc. Dunja Pastović, docentica Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Trg Republike Hrvatske 14, Zagreb; dpastovic@yahoo.com;
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-0501-2436

I. PRAVNI INSTRUMENTI ZA UPRAVLJANJE IZVANREDNIM STANJEM

Istodobno s uvođenjem porote kao općeg instituta u austrijski dio Monarhije (uključujući Istru i Dalmaciju) Zakonom o kaznenom postupku iz 1873. (dalje u tekstu: ZKP 1873) posebnim je zakonom bila predviđena mogućnost njezine privremene obustave.¹ Navedena mogućnost vremenske i prostorne obustave porote zapravo je bila jedno od sredstava za upravljanje izvanrednim stanjem te se ubrajala među četiri najvažnija pravna instrumenta namijenjena upravljanju izvanrednim okolnostima, koje su još činili: mogućnost donošenja uredbi iz nužde predviđena § 14. Temelnog državnog zakona o carskom predstavništvu od 21. prosinca 1867., obustava temeljnih prava i sloboda državljana prema Zakonu od 5. svibnja 1869. te postupanje pred prijekim sudom sukladno §§ 429. – 446. ZKP-a 1873.²

Pod izvanrednim stanjem razumijevale su se situacije u kojima se zbog nepredvidivih događaja ili neposrednog ugrožavanja postojećeg ustavnog poretka ili društveno-političkog života mijenja ili obustavlja ustaljeni ustavnopravni poredak. Austrijska praksa upućuje na to da su izvanredna stanja obično nastupala u ratnim okolnostima ili zbog oružanih pobuna. Radi uspješnog suprotstavljanja novonastalim okolnostima koje su ugrožavale životne interese zemlje, nadležna državna tijela (ponajprije tijela izvršne vlasti) imala su izvanredne ovlasti da odstupe od primjene uobičajenih pravnih normi. Norme čija se primjena ograničavala ili privremeno ukidala uglavnom su se odnosile na građanska prava i slobode te organizaciju i nadležnost državnih tijela.³ Dakle, nastupom izvanrednog stanja dolazilo je do “krizom potaknutog širenja djelokruga izvršne vlasti”.⁴ Iako je tema našega rada obustava porote, u nastavku se najprije donosi sažet pregled ostalih pravnih instrumenata za upravljanje izvanrednim stanjem jer su se oni u praksi nerijetko istodobno primjenjivali i kombinirali, što će biti vidljivo i iz daljnjeg izlaganja.

¹ Zakon od 23. Svibnja 1873, o vremenitoj obustavi porotah, *Dèržavo-zakonski list za kraljevine i zemlje, zastupane u vieću cesarevinskom* (dalje u tekstu: DZL), god. 1873., kom. XLII., br. 120, Beč, 1873., str. 502.

² Hautmann, H., *Geschworenengerichte auf Abruf. Wie man den Ausnahmezustand im alten Österreich rechtlich regelte und praktisch handhabte*, Justiz und Erinnerung, br. 11, Beč, prosinac 2005., str. 19 – 20.

³ “Izvanredno stanje” u: *Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007., str. 500.

⁴ Lemke, M., *Was heißt Ausnahmezustand?* u: Lemke, M. (ur.), *Ausnahmezustand: Theoriegeschichte – Anwendungen – Perspektiven*, Springer VS, Wiesbaden, 2017., str. 2.

1.1. Uredbe iz nužde

Prema § 14. Temelnog državnog zakona o carskom predstavništvu od 21. prosinca 1867. vlada je dobila pravo, uz protupotpis cara, donositi uredbe s provizornom zakonskom snagom. Mogućnost donošenja uredbi iz nužde javljala se u slučajevima kada je postojala hitna potreba za normativnim uređenjem, a Carevinsko vijeće nije bilo na okupu. Uredbom iz nužde vladar je mogao u širokom opsegu urediti i materiju koja je bila pridržana zakonodavstvu, pa čak pritom i mijenjati zakonske odredbe, ali uz točno određena ograničenja: nije se smjelo mijenjati odredbe Temelnog državnog zakona, trajno opteretiti državno dobro niti otuđiti državna imovina. Odmah nakon saziva Carevinskog vijeća uredbe iz nužde morale su biti podnesene na potvrdu, i to najprije Zastupničkom domu unutar roka od četiri tjedna od njegova okupljanja. Ako bi vlada propustila to učiniti ili ako uredbe nisu dobile potvrdu jednog od dvaju domova Carevinskog vijeća, uredbe su gubile zakonsku snagu. U tom je slučaju vlada bila odgovorna odmah staviti te uredbe izvan snage.⁵ Primjenom uredbi iz nužde austrijski je vladar provodio one mjere na čije donošenje u Carevinskom vijeću nije mogao ili uspijevao utjecati, i to je činio izbjegavanjem složenog zakonodavnog postupka u parlamentu i otklanjanjem mogućeg ili očekivanog otpora i odugovlačenja. Vladar i vlada mogli su u svakom trenutku, korištenjem mogućnosti odgode sazivanja ili raspuštanja Carevinskog vijeća, stvoriti pretpostavke za primjenu § 14. Tako je u razdoblju od 1867. do 1914. izdano čak 157 uredbi iz nužde, dok je tijekom Prvog svjetskog rata, sve do ponovnog saziva Carevinskog vijeća u proljeće 1917., donesena ukupno 181 uredba iz nužde. Navedena učestala primjena § 14. u praksi ga je učinila tzv. diktatorskim paragrafom.⁶ Prva carska uredba iz nužde usvojena je u listopadu 1869. u Dalmaciji, i to za područje kotarskog kapetanata Kotor.⁷ Njome je,

⁵ Gesetz vom 21. Dezember 1867, wodurch das Grundgesetz über die Reichsvertretung vom 26. Februar 1861 abgeändert wird, *Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich* (dalje u tekstu: RGBL), god. 1867., kom. LXI., br. 141, str. 392 – 393.

⁶ Hoke, R., *Österreichische und deutsche Rechtsgeschichte*, 2., verbesserte Auflage, Böhlau, Wien – Köln – Weimar, 1996., str. 393 – 394; Hautmann, *op. cit.* u bilj. 2, str. 20; Reiter, I., *Gustav Harpner (1864-1924), Vom Anarchistenverteidiger zum Anwalt der Republik*, Böhlau, Wien – Köln – Weimar, 2008., str. 248.

⁷ Kaiserliche Verordnung vom 25. October 1869, wodurch mit Beziehung auf den §. 14 des Grundgesetzes über die Reichsvertretung vom 21. December 1867, R. G. Bl. Nr. 141, im Gebiete der Bezirkshauptmannschaft Cattaro für die Dauer der außerordentlichen Verhältnisse daselbst nachfolgende Verfügungen getroffen werden, RGBL, god. 1869., kom. LXX., br. 162, str. 573.

zbog izbijanja prvog bokeljskog ustanka⁸, bio određen prijenos cjelokupne izvršne vlasti u području političke i redarstvene uprave na tamošnje vojne zapovjednike radi samostalnog izvršavanja za trajanja izvanrednih okolnosti. Ova carska uredba ukinuta je u studenom 1870.⁹ Također, važno je istaknuti kako će vlada korištenjem § 14. produljivati trajanje obustave porotnih sudova na određenom području jer je Zakon o privremenoj obustavi porota od 23. svibnja 1873. izrijekom zabranio produljenje ili obnavljanje obustave porote uredbenim putem nakon isteka roka od godine dana, o čemu će detaljnije biti riječi u nastavku rada.

1.2. Obustava temeljnih prava i sloboda državljana

Zakon od 5. svibnja 1869., koji je omogućavao obustavu temeljnih prava i sloboda državljana, bio je razrada odredbe čl. 20. Temeljnog državnog zakona o općim pravima državljana od 21. prosinca 1867. koji je predviđao mogućnost privremene i prostorne obustave pojedinih u njemu sadržanih temeljnih prava i sloboda, prilikom čega je detaljno uređenje trebalo uslijediti donošenjem posebnoga zakona. Zakon od 5. svibnja 1869., kao *lex specialis*, propisivao je u slučaju rata, neposredne opasnosti od oružanog sukoba, unutarnjih nemira ili pojave veleizdajničkih aktivnosti, odnosno aktivnosti koje ugrožavaju ustav ili osobnu sigurnost, mogućnost privremene potpune ili djelomične obustave važnija odredbi čl. 8. (osobna sloboda), čl. 9. (nepovredivost doma), čl. 10. (tajnost pisama), čl. 12. (pravo na okupljanje i udruživanje) i čl. 13. (sloboda izražavanja misli i sloboda tiska) Temeljnog državnog zakona o općim pravima državljana od 21. prosinca 1867., i to na određenom području austrijskog dijela Monarhije. Obustava je mogla biti određena samo na temelju zaključka vlade i uz pribavljeno dopuštenje vladara, uz obvezu objave u službenom glasilu.¹⁰ U razdoblju od

⁸ Povod bokeljskom ustanku 1869. bio je donošenje Zakona o općoj vojnoj obvezi od 5. prosinca 1868. koji je u čl. 3. uvodnih odredbi propisivao da obveznici okruga kotorskog i dubrovačkog neće, kao do tada, biti oslobođeni vojne obaveze, nego će služiti u domobranstvu. Vidi više u: Dabinović, A., *Pozadina bokeljskog ustanka god. 1869*, RAD Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 104, sv. 237, Zagreb, 1929., str. 71 – 128.

⁹ Cesarska naredba od 14. Studenoga 1870, o ukinutju cesarske naredbe od 25. Listopada 1869 (drž. zak. lista br. 162), DZL, god. 1870., kom. LIV., br. 133, str. 283; Dantscher von Kollesberg, Th., *Die politischen Rechte der Unterthanen, Dritte Lieferung*, Manz'sche K. u. K. Hof-Verlags- u. Univ.-Buchhandlung, Wien, 1892., str. 157.

¹⁰ Gesetz vom 5. Mai 1869, womit auf Grund des Artikel 20 des Staatsgrundgesetzes vom 21. December 1867, R.G.Bl. Nr. 142, die Befugnisse der verantwortlichen

1869. do 1914. godine u austrijskoj polovici Monarhije navedena mogućnost obustave temeljnih sloboda i prava građana zbog nemira bila je primijenjena sveukupno sedam puta, prilikom čega treba navesti proglašenje izvanrednog stanja za kotar Kotor u Dalmaciji 1869./1870., koje se zatim obnavljalo u razdoblju od 1882. do 1890.¹¹ Razlog zbog kojega je vlada uredbom od 9. listopada 1869.¹² odlučila uvesti izvanredno stanje na području kotorskoga kotara bilo je izbijanje bokeljskog ustanka 1869. te će ono ostati na snazi do početka 1870.¹³ Nakon ponovnog izbijanja hercegovačko-bokeljskog ustanka 1882. vlada je uredbom od 6. ožujka 1882. protegnula izvanredno stanje na područja pod nadležnošću kotarskih kapetanata Kotor, Metković i Dubrovnik.¹⁴ Obustava temeljnih prava i sloboda u kotarima Metković i Dubrovnik trajat će do prosinca 1883.¹⁵, dok je ono na kotarskom području bilo zadržano sve do 1890.

1.3. Prijeki sud i izvanredni vojni sudovi

Daljnji instrument za upravljanje izvanrednim stanjem bio je prijeki sud, propisan u glavi XXV. ZKP-a 1873 (§§ 429. – 446.) naslovljenoj “O postupku priekoga suda”.¹⁶ Njegova je bit bila odvratanje počinitelja od narušavanja javnoga reda, i to predviđanjem što bržega provođenja kaznenoga postupka te izvršavanja presuda bez ikakve odgode, protiv kojih nisu bili dopušteni redovni pravni lijekovi. Uvođenje prijekog suda bilo je moguće u slučajevima pobune ili

---

Regierungsgewalt zur Verfügung zeitweiliger und örtlicher Ausnahmen von den bestehenden Gesetzen bestimmt werden, RGBl, god. 1869., kom. XXXI., br. 66, str. 303 – 306.

¹¹ Hautmann, *op. cit.* u bilj. 2, str. 21.

¹² Verordnung des Gesamt-Ministeriums vom 9. October 1869, wodurch in dem Gebiete der Bezirkshauptmannschaft Cattaro Ausnahmsverfügungen getroffen werden, RGBl, god. 1869., kom. LXVI., br. 156, str. 560; *Trojedna Kraljevina*, Narodne novine, god. XXXV., br. 233, Zagreb, 12. listopada 1869., str. 2.

¹³ Naredba ukupnoga ministarstva od 7. Ožujka 1870, kojom se ukidaju iznimne odredbe, koje su bile učinjene na području kotarskoga satništva kotorskoga, DZL, god. 1870., kom. VI., br. 19, Beč, 1870., str. 28.

¹⁴ Naredba ukupnoga ministarstva od 6. Ožujka 1882, kojom se za područja kotarskih satništva: Kotor, Metković i Dubrovnik izdaju iznimne odredbe, DZL, god. 1882., kom. X., br. 26, Beč, 1882., str. 47.

¹⁵ Naredba ukupnoga ministarstva od 9. Prosinca 1883, kojom se dokidaju iznimne odredbe, izdane na temelju zakona od 5. Svibnja 1869 (drž. zak. lista br. 66) za područja kotarskih satništva Metkovičkoga i Dubrovačkoga, DZL, god. 1883., kom. LII., br. 174, Beč, 1883., str. 524.

¹⁶ Zakon od 23. Svibnja 1873, kojim se uvodi postupnik kazneni, DZL, god. 1873., komad XLII., br. 119, Beč, 1873., str. 486 – 489.

opasnog širenja ubojstava, razbojništava, paleža ili javnoga nasilja u jednom ili više kotara, a primjena drugih zakonitih sredstava nije bila dovoljna za njihovo suzbijanje. Odluku o uvođenju prijekoga suda donosio je kraljevski namjesnik pojedine pokrajine u sporazumu s predsjednikom drugostupanjskog suda i državnim nadodvjetnikom, a u slučaju opasnosti od odgode odluku je mogao donijeti kotarski kapetan u sporazumu s predsjednikom prvostupanjskog suda i državnim odvjetnikom. Ako bi pobuna i nemiri zahvatili više kotara, odluku o potrebi uvođenja prijekoga suda donosio je ministar unutarnjih poslova u sporazumu s ministrom pravosuđa.¹⁷ Kao prijeki sud djelovao je prvostupanjski sud u vijeću od četvorice sudaca, koji su sudili u javnom i usmenom postupku. U slučaju potrebe prijeki sud mogao je održavati sjednice u bilo kojem mjestu onoga kotara za koji je prijeki sud bio osnovan. Presude prijekog suda mogle su biti samo osuda na smrtnu kaznu ili oslobađajuća presuda. Tek ako je izvršavanjem smrtnih kazni bila postignuta namjeravana generalna prevencija i zastrašivanje, prijeki je sud mogao "manjim krivcima" umjesto smrtne kazne izreći kaznu teške tamnice u trajanju od pet do dvadeset godina. Navedena kazna izricala se i osuđeniku koji u trenutku počinjenja kaznenog djela još nije navršio dvadeset godina života. Smrtna kazna trebala je biti izvršena dva sata nakon objave presude, a na zahtjev osuđenika, kako bi se pripremio za smrt, mogao mu se dopustiti i treći sat.¹⁸ U pogledu primjene prijekoga suda kao instrumenta za kontrolu izvanrednim stanjem potrebno je navesti kako je do njegova uvođenja došlo krajem listopada 1869. u kotaru Kotor u Dalmaciji¹⁹, također kao posljedica izbijanja prvog bokeljskog ustanka, a djelovao je sve do sredine siječnja 1870.²⁰

Nakon izbijanja hercegovačko-bokeljskoga ustanka 1882. zakonom od 28. veljače 1882. u Dalmaciji su bili uvedeni izvanredni sudovi.²¹ Ovim je zako-

¹⁷ §§ 429. – 430. ZKP-a 1873.

¹⁸ §§ 435., 440., 442., 445. ZKP-a 1873.

¹⁹ *U Kotoru proglasio je namjestnik dalmatinski prieki sud*, Narodne novine, god. XXXV., br. 242, Zagreb, 22. listopada 1869., str. 1; *Der Aufstand in Dalmatien, Aus Zara*, Neues Fremden-Blatt (Abendblatt.), br. 305, Beč, 4. studeni 1869., str. 1 – 2; *Geschichtliche Beiträge. Die Genesis des Aufstandes in Cattaro*, Die Reform, god. VIII., br. 45, Beč, 11. studeni 1869., str. 1440; *Der Aufstand in Dalmatien. Nachträgliches über die Gefechte vom 17. bis 28. Oktober*, Neues Fremden-Blatt (Morgenblatt.), br. 314, Beč, 13. studenoga 1869., str. 1, 4.

²⁰ *Telegramme. Cattaro, 14. Jänner*, Neue Freie Presse (Abendblatt), br. 1931, Beč, 14. siječnja 1870., str. 3; *Wien, 14. Jänner*, Fremden-Blatt (Morgenblatt.), br. 14, Beč, 15. siječnja 1870., str. 1.

²¹ Zakon od 28. Veljače 1882, kojim se uvode iznimni sudovi u Dalmaciji, DZL, god. 1882., kom. VII., br. 22, str. 30 – 32.

nom kaznena sudbenost u pogledu točno naznačenih političkih i teških kaznenih djela bila prenesena na vojne sudove, i to na razdoblje od četiri mjeseca na području nadležnosti okružnih sudova u Splitu, Dubrovniku i Kotoru. Kaznena djela stavljena u nadležnost izvanrednih vojnih sudova bila su: veleizdaja, uvreda veličanstva i članova kraljevske obitelji, smetanje javnoga mira, špijunaža i drugi oblici suradnje s neprijateljem, ustanak, buna, slučajevi javnoga nasilja, teško ubojstvo i ubojstvo, teška tjelesna ozljeda, palež, krađa koja je bila zločinom zbog svoje opasne naravi (npr. počinjena tijekom neke opasnosti ili elementarne nepogode ili sudjelovanjem više osoba), razbojništvo, pomaganje počiniteljima prethodno nabrojanih djela, pomoć skrivanjem ili podupiranjem ustanika (dezertera), poticanje vojnika na povredu vojničke dužnosti i pomaganje pri vojničkim zločinima itd. Iz opisanog djelokruga izvanrednih vojnih sudova vidljivo je da je njihovim uvođenjem došlo do ograničenja nadležnosti tamošnjih porotnih sudova u pogledu naznačenih političkih delikata, kao i teških delikata za koje je bila propisana kazna tamnice u trajanju od najmanje pet godina. Također, vlada je dobila ovlaštenje ograničiti primjenu ovoga zakona na pojedine općine navedenih okruga te je bila obvezna uredbenim putem obznaniti početak i kraj važenja ovoga zakona u pojedinim općinskim područjima.²² Djelovanje vojnih kaznenih sudova kao izvanrednih sudova u Dalmaciji trajalo je sve do 1885. jer se njihovo važenje produživalo dijelom zakonskim putem, a dijelom donošenjem carskih uredbi iz nužde.²³ U lipnju 1882. djelovanje izvanrednih vojnih sudova bilo je ograničeno na kotare Kotor, Metković i Dubrovnik²⁴, a od lipnja 1883. važenje zakona od 28. veljače 1882., kojim su u Dalmaciji uvedeni izvanredni sudovi, bilo je produženo samo za područ-

²² §§ 1. – 2. Zakona od 28. Veljače 1882, kojim se uvode iznimni sudovi u Dalmaciji.

²³ Carska naredba od 25. Lipnja 1882, kojom se odnosno na § 14 temeljnoga zakona o zastupstvu cesarevine od 24. Prosinca 1867 (drž. zak. lista br. 141) produljuje kriepost zakona od 28. Veljače 1882 (drž. zak. lista br. 22), kojim se zavode iznimni sudovi u Dalmaciji, DZL, god. 1882., kom. XXVIII., br. 82, str. 289; Obznana ukupnoga ministarstva od 23. Prosinca 1882, o zaključku vieća cesarevinskoga glede cesarske naredbe od 25. Lipnja 1882 (drž. zak. lista br. 82), kojom se produljuje kriepost zakona od 28. Veljače 1882 (drž. zak. lista br. 22) o zavedenih iznimnih sudovih u Dalmaciji, DZL, god. 1882., kom. LXVI., br. 177, str. 668 – 669; Zakon od 24. Prosinca 1882, kojim se produljuje kriepost zakona od 28. Veljače 1882. (drž. zak. lista br. 22) o uvedenih iznimnih sudovih u Dalmaciji, DZL, god. 1882., kom. LXVI., br. 178, str. 669; Dantscher von Kollesberg, *op. cit.* u bilj. 9, str. 157 – 164.

²⁴ Naredba ministarstvih posalah unutarnjih, pravosudja i za obranu zemaljsku od 26. Lipnja 1882, o opsegu područja i o daljnjem trajanju djelovanja vojničkih sudovah u Dalmaciji, DZL, god. 1882., kom. XXVIII., br. 83, str. 290 – 291.

je nadležnosti suda u Kotoru.²⁵ Produživanje djelatnosti izvanrednih sudova na području kotorskoga suda opravdavallo se posebnim okolnostima nastalima zbog ekspatrijacije oko 3000 ustanika te započinjanjem njihova polaganog povratka kućama. Naime, austrijske vlasti smatrale su kako će teško stanje izbjeglica u Crnoj Gori prisiliti na brzi povratak čak i one osobe koje su povrijedile zakon pa stoga još nije bilo oportuno obustaviti djelatnost izvanrednih sudova, čija je odlika bila brzina i strogost. U obrazloženju se navodi kako bi se njihovim ukidanjem mogla ugroziti javna sigurnost, ali i da bi se time na nepravedan način pogodovalo pravim ustanicima na štetu onih koji su bili samo zavedeni na ustanak.²⁶

2. ZAKON O PRIVREMENOJ OBUSTAVI POROTA OD 23. SVIBNJA 1873.

Inicijativa za donošenje ovoga zakona potekla je od vladara koji je previšnjom odlukom od 14. veljače 1872. naložio tadašnjem ministru pravosuđa Juliusu Glaseru da u Zastupničkom domu Carevinskog vijeća predloži nacrt jednog takvog zakona.²⁷ Kasnije je Glaser javno ustvrdio kako je vladar prihvaćanje ZKP-a 1873 uvjetovao predviđanjem mogućnosti privremene obustave

²⁵ Cesarska naredba od 25. Lipnja 1883, kojom se odnosno na § 14 temeljnoga zakona o zastupstvu cesarevine od 24. Prosinca 1867 (drž. zak. lista br. 141) produljuje kriepest zakona od 28. Veljače 1882 (drž. zak. lista br. 22), kojim se zavode iznimni sudovi u Dalmaciji, DZL, god. 1883., kom. XXXV., br. 121, str. 403; Obznana ukupnoga ministarstva od 22. Prosinca 1883, o zaključku vieća cesarevinskoga glede cesarske naredbe od 25. Lipnja 1883 (drž. zak. lista br. 121), kojom se produljuje kriepest zakona od 28. Veljače 1882 (drž. zak. lista br. 22) o zavedenih iznimnih sudovih u Dalmaciji, DZL, god. 1883., kom. LIV., br. 180, str. 529; Zakon od 22. Prosinca 1883, kojim se produljuje kriepest zakona od 28. Veljače 1882 (drž. zak. lista br. 22) o uvedenih iznimnih sudovih u Dalmaciji za područje sudišta Kotorškoga, DZL, god. 1883., kom. LIV., br. 181, str. 529; Zakon od 3. Lipnja 1884, kojim se produljuje kriepest zakona od 28. Veljače 1882 (drž. zak. lista br. 22) o uvedenih iznimnih sudovih u Dalmaciji za područje sudišta Kotorškoga, DZL, god. 1884., kom. XXV., br. 84, str. 218 – 219; Zakon od 22. Prosinca 1884, kojim se produljuje kriepest zakona od 28. Veljače 1882 (drž. zak. lista br. 22) o uvedenih iznimnih sudovih u Dalmaciji za područje sudišta Kotorškoga, DZL, god. 1884., kom. LXI., br. 199, str. 533 – 534.

²⁶ 981 der Beilagen zu den stenogr. Protokollen des Abgeordnetenhauses – IX. Session, str. 1 – 2.

²⁷ Mayer, S., *Handbuch des österreichischen Strafproceßrechts, I. Band: Entstehungsgeschichte der österreichischen Strafproceß-Ordnung vom 23. Mai 1873 und der damit zusammenhängenden Gesetze*, Alfred Hölder, k. k. Hof- und Universitäts-Buchhändler, Wien, 1876., str. 309.

porotnih sudova.²⁸ Vladin zakonski prijedlog izložen je u Zastupničkom domu 16. veljače 1872., tijekom 14. sjednice VII. saziva austrijskog Carevinskog vijeća. Prilikom obrazlaganja ovog zakonskoga prijedloga u Zastupničkom domu Glaser je naveo da radi opstanka instituta porote mora postojati sredstvo kojim će se sprječavati situacije u kojima, umjesto prava i zakona, do izražaja dolaze politička, nacionalna i vjerska uvjerenja porotnika, čime porota gubi obilježje pravne ustanove i postaje sredstvo političke zloupotrebe. Prema Glaseru, porotni je sud mogao razvijati i očuvati svoju veliku i nedvojbenu vrijednost samo ako su svi koji sudjeluju u njegovu radu bili uvjereni kako je porotnik ujedno i sudac, tj. osoba koja sjedi na sudačkoj klupi i koja je sukladno položenoj zakletvi te svojoj svijesti bila obvezna odlučivati prema utvrđenom činjeničnom stanju i slovu zakona. Vlada je smatrala svojom dužnošću osigurati pretpostavke za očuvanje instituta porote i njezino čvrsto ukorjenjivanje te spriječiti širenje onih okolnosti koje bi mogle onemogućiti njezin opstanak.²⁹ Opisana shvaćanja vlade nastala su pod utjecajem okolnosti koje su uslijedile nakon što je tijekom 1869. u austrijskom dijelu Monarhije porota ponovno bila uvedena, ali s nadležnošću ograničenom samo na tiskovne delikte.³⁰ Rad porotnih tiskovnih sudova od početka njihova djelovanja 1869. bio je izložen kritikama zbog oslobađajućih pravorijeka porotnika u vjerski, nacionalno i politički obojenim postupcima koji su izrazito plijenili pozornost javnosti. Tako je, primjerice, u razdoblju od 12. srpnja 1869. do 14. srpnja 1870. od ukupno 89 tiskovnih postupaka u čak njih 61 donesena oslobađajuća presuda.³¹ Već se tada Glaser žalio da mnogi porotnici svoj zadatak ne smatraju sudačkom funkcijom, nego da na njega gledaju čisto politički te je predviđao da takve okolnosti nakon dužeg vremena mogu voditi samo ukidanju instituta porote.³²

²⁸ Glaser, J., *Handbuch des Strafprozesses. Erster Band.*, Duncker & Humblot, Leipzig, 1883., str. 207.

²⁹ Kaserer, J. (ur.), *Die Strafproceßordnung vom 23. Mai 1873 und deren Einführungsgesetz mit Materialien, II. Theil*, Alfred Hölder (Beck'sche Universitäts Buchhandlung), Wien, 1873., str. 131 – 132.

³⁰ Gesetz vom 9. März 1869, betreffend die Einführung von Schwurgerichten für die durch Inhalt einer Druckschrift verübten Verbrechen und Vergehen, RGBl, god. 1869., kom. XVII., br. 32, str. 121 – 131.

³¹ Ueda, R., *Die Entstehung der Geschworenengerichtsbarkeit in der Habsburgermonarchie in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts* u: Feldner, B.; Halbwachs, V. T.; Olechowski, T.; Pauser, J.; Schima, S.; Sereinig, A. (ur.), *Ad Fontes, Europäisches Forum junger Rechtshistorikerinnen und Rechtshistoriker Wien 2001*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2002., str. 392.

³² Olechowski, T., *Die Entwicklung des Preßrechts in Österreich bis 1918*, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2004., str. 627 – 630.

Vladin zakonski prijedlog o obustavi porote od samoga početka bio je izložen oštrim kritikama i osudama, kako u tisku, tako i u stručnim krugovima. U ovoj mjeri, koja je navodno bila usmjerena protiv ekscesa češke tiskovne porote, brojne su novine prepoznale opasni dvosjekli korektiv i napad na dva temeljna prava: porotu i slobodu tiska.³³ Protivnici vladina prijedloga smatrali su kako se nedostaci porote mogu otkloniti delegacijom nadležnosti sukladno odredbama ZKP-a, ali s određenim prilagodbama u pogledu njezina naloga, dodatnim odredbama o sastavu porotničke klupe u područjima mješovite nacionalne strukture i politički motiviranog stanovništva.³⁴ Kritičari su, također, upozoravali kako je takav zakonski prijedlog upućivao na nedostatak povjerenja u narod te njegovu pravnu svijest i smisao za zakonitost. Stoga, ako se, s obzirom na zrelost i obrazovanje naroda, smatralo da institut porote nije primjenjiv, tada je to trebalo otvoreno reći i ukloniti porotno suđenje iz čl. 11. Temelnog državnog zakona o vlasti sudačkoj od 21. prosinca 1867.³⁵ Međutim, postojali su i zagovornici vladina prijedloga koji su isticali nužnost primjene obustave porote sa svrhom osiguranja nepristranog i neovisnog suđenja, ali samo kao izvanredne mjere čije je trajanje moralo biti ograničeno na rok od godinu dana.³⁶

Prvo čitanje uslijedilo je 23. veljače 1872. na 16. sjednici Zastupničkog doma, prilikom čega je zakonski prijedlog bio upućen odboru za ustav na preliminarnu raspravu i izradu izvješća. Odbor za ustav podnio je izvješće 31. ožujka 1873., nakon čega je 3. travnja 1873. na 84. sjednici Zastupničkog doma uslijedilo drugo i treće čitanje. Na tim je čitanjima Zastupnički dom pri-

³³ U Češkoj je od veljače 1872. u više slučajeva, zbog očuvanja nepristranosti porotnog suda i javne sigurnosti, provođenje glavne rasprave umjesto pred nadležnim praškim zemaljskim sudom kao porotnim sudom bilo delegirano poroti pri okružnim sudovima u Egeru, Litomericama i drugim mjestima. Wahlberg, W. E., *Zur Kritik des Gesetzentwurfes, betreffend die zeitweise Einstellung der Wirksamkeit der Geschwornengerichte*, Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung, god. XXIII., Neue Folge, god. IX., br. 19, Beč, 5. ožujka 1872., str. 73.

³⁴ Wahlberg, W. E., *Zur Kritik des Gesetzentwurfes, betreffend die zeitweise Einstellung der Wirksamkeit der Geschwornengerichte (Schluß)*, Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung, god. XXIII., Neue Folge, god. IX., br. 20, Beč, 8. ožujka 1872., str. 77 – 78.

³⁵ Kaserer, J. (ur.), *Das Gesetz vom 23. Mai 1873 betreffend die zeitweise Einstellung der Geschwornengerichte mit Materialien*, Alfred Hölder (Beck'sche Universitäts-Buchhandlung), Wien, 1873., str. 15 – 16.

³⁶ Pisko, I., *Die zeitweise Einstellung der Wirksamkeit der Geschwornengerichte*, Gerichtshalle, god. XVI., br. 16, Beč, 22. veljače 1872., str. 61 – 62.

hvatio zakonski prijedlog sa svim izmjenama koje je predložio odbor za ustav. U svojem izvješću odbor za ustav naglasio je da se privremena obustava porote u cijelosti uklapa u važeće ustavnopravno uređenje te da je stoga riječ o pravno dopuštenom institutu. Kao obrazloženje navodilo se kako je već Zakonom od 5. svibnja 1869. bila predviđena mogućnost obustave pojedinih temeljnih sloboda i prava građana u slučaju rata ili unutarnjih nemira pa stoga, ako se mogu obustaviti neka od najvažnijih građanskih prava i sloboda, tada to mora biti moguće i glede porote. Unatoč činjenici što je institut porote imao veliku važnost kao "obrambeni bedem" za preostala ustavom zajamčena građanska prava, pravo na porotno suđenje ni u kojem slučaju nije se moglo smatrati važnijim od temeljnih građanskih prava. Odbor za ustav višekratno je naglašavao kako postoji realna opasnost da se u politički nemirnim vremenima na pojedinim područjima, zbog terorističkih pritisaka ili sličnih zabranjenih aktivnosti, ne može očekivati nepristrano i neovisno suđenje porotnih sudova.³⁷ Stoga su porotnici trebali biti isključeni iz postupaka za terorističke delikte jer su bili podložniji različitim nedopuštenim utjecajima negoli su to bili profesionalni suci. Zastrašivanje i pritisci na porotnike imali su za posljedicu pojavu nejednakog tretmana okrivljenika u kaznenom postupku te, u konačnici, donošenje neutemeljenih porotničkih pravorijeka.³⁸

Na dnevni red Doma velikaša zakonski prijedlog stavljen je 4. travnja 1873. te su tada prethodna rasprava i izrada izvješća bili povjereni odboru za izradu zakona o kaznenom postupku. Izvješće je podneseno 10. travnja 1873., nakon čega je 18. travnja 1873. na 35. sjednici uslijedilo drugo i treće čitanje zakonskog prijedloga, nakon čega se Dom velikaša složio sa zaključkom Zastupničkog doma.³⁹

2.1. Odredbe Zakona o privremenoj obustavi porota od 23. svibnja 1873.

Zakon je vrlo kratak i jezgrovit, sastavljen od samo pet paragrafa. Bio je dopuna čl. 11. Temeljnog državnog zakona o vlasti sudačkoj od 21. prosinca

³⁷ Kaserer, *op. cit.* u bilj. 35, str. 5, 10 – 11; Hoke, R., *Strafrechtspflege und Terrorismus im alten Österreich. Betrachtung zum Gesetz betreffend die zeitweise Einstellung der Geschwornengerichte vom Jahre 1873* u: Valentinitzsch, H. (ur.), *Recht und Geschichte. Festschrift Hermann Baltl zum 70. Geburtstag*, Leykam-Verlag, Graz, 1988., str. 330.

³⁸ Hoke, *op. cit.* u bilj. 37, str. 328, 331.

³⁹ Kaserer, *op. cit.* u bilj. 35, str. 35 – 46.

1867. kojim je određena nadležnost porotnog suda za političke, tiskovne i teške delikte.⁴⁰

U § 1. Zakon je predvidio da se djelatnost porotnih sudova može privremeno obustaviti, i to najdulje na godinu dana na određenom području, ali samo kada "izidju ondje na vidjelo učini takovi, sbog kojih to potrebno bude, za da se osigura nepristrano i neodvisno krojenje pravice".⁴¹ Obustava se mogla odnositi na sva kažnjiva djela ili samo na pojedine vrste kažnjivih djela iz nadležnosti porotnih sudova. Obustavu porote u svakom je pojedinom slučaju svojom uredbom određivala vlada nakon što bi saslušala Vrhovni sud. Zajedno s njezinim obrazloženjem vlada je bila obvezna ovu uredbu odmah predložiti u oba doma Carevinskog vijeća ako je ono bilo na okupu, a ako nije, onda bez odgode čim se ono sastane. Obustava se morala odmah ukinuti na zahtjev bilo kojeg doma Carevinskog vijeća. Ako je na određenom području djelatnost porotnog suda bila obustavljena uredbom, ta se obustava nije mogla uredbenim putem produljiti ili obnoviti prije početka sljedećih sjednica Carevinskog vijeća. Obustava djelatnosti porotnog suda, kao i prestanak obustave, morali su biti objavljeni u službenom glasilu.⁴²

U slučaju obustave porotnog suda glavna rasprava u predmetima koji su redovito bili u nadležnosti porote, kao i postupak u povodu pravnih lijekova izrečenih protiv presuda porotnog suda, provodili su se prema onim propisima kojima se uređivao pravni režim zločina koji ne pripadaju u nadležnost porotnih sudova.⁴³ Ako je bila riječ o zločinu za koji je bila određena smrtna kazna ili kazna tamnice u trajanju duljem od pet godina, glavna rasprava provodila se pred vijećem sastavljenim od šest sudaca, od kojih je jedan bio predsjedatelj. U slučaju jednake podjele glasova, odlučujuće je bilo ono mišljenje koje je za optuženika povoljnije (*in dubio pro reo*).⁴⁴

⁴⁰ Staatsgrundgesetz vom 21. Dezember 1867, über die richterliche Gewalt, RGBL, god. 1867., kom. LXI., br. 144, str. 399.

⁴¹ Zakon od 23. Svibnja 1873, o vremenitoj obustavi porotah, *loc. cit.* u bilj. 1.

⁴² § 2. Zakona od 23. Svibnja 1873, o vremenitoj obustavi porotah.

⁴³ U čl. VII. uvedbene naredbe ZKP-a 1873 propisano je da će se u slučajevima kada se na način, koji je po ustavu dopušten, privremeno obustavi porota na određenom području, u pogledu glavne rasprave i pravnih lijekova protiv presuda, primjenjivati odredbe glave XVIII. o glavnoj raspravi pred sudovima prvog stupnja i o pravnim lijekovima protiv njihovih presuda. No, prilikom odmjeravanja kazne sud je mogao koristiti posebna ovlaštenja koja su bila predviđena za porotne sudove u § 338. t. 2. i 3. (mogućnost ublažavanja kazne) te §§ 339. i 341. ZKP-a 1873 (ovlasti porotnog suda u slučaju kada je bila izrečena smrtna kazna). Čl. VII. Zakona od 23. Svibnja 1873, kojim se uvodi postupnik kazneni, *op. cit.* u bilj. 16, str. 399.

⁴⁴ § 3. Zakona od 23. Svibnja 1873, o vremenitoj obustavi porotah.

U kaznenim predmetima glede kojih je na dan objave uredbe o obustavi porote glavna rasprava pred porotnim sudom bila već održana ili je barem počela, odredba § 3. (o primjeni propisa koji vrijede za zločine koji ne pripadaju nadležnosti porotnih sudova) primjenjivala se samo onda ako se glavna rasprava trebala obnoviti. Kazneni postupci u kojima je na dan prestanka obustave porotnog suda prvostupanjska glavna rasprava već održana ili je počela, trebali su biti završeni na način određen u § 3.⁴⁵

Zakon o privremenoj obustavi porota od 23. svibnja 1873. stupio je na snagu 1. siječnja 1874., istodobno sa ZKP-om 1873., u svim krunovinama i zemljama zastupljenim u Carevinskom vijeću.⁴⁶

2.2. Praktična primjena obustave porote u razdoblju od 1874. do 1914.

Pretpostavke za obustavu porote bile su vrlo općenito i elastično postavljene tako da su vladi omogućile široku primjenu ove ovlasti.⁴⁷ Do prve praktične primjene zakona došlo je 20. lipnja 1882. kada je vlada uredbom obustavila porotu za područje Okružnog suda u Kotoru, koji se nalazio u sastavu tadašnje austrijske krunovine Dalmacije.⁴⁸ Obustava se odnosila na sva kažnjiva djela iz nadležnosti porote.

Kao jedan od razloga za obustavu porote vlada je navela izvanredno visok postotak oslobađajućih pravorijeka. Naime, iz izvješća koje je državno odvjetništvo iz Kotora sastavilo u prosincu 1881. proizlazi da je u razdoblju od 1874. do 1877. udio oslobađajućih pravorijeka porote iznosio otprilike 30 %, ali otada pa sve do kraja 1881. taj je udio porastao na otprilike 50 %.⁴⁹ To potvrđuju i službeni statistički podaci, što je vidljivo iz sljedeće tablice s podacima o djelatnosti porotnog suda u Kotoru. U razdoblju od 1874. do 1881. pred porotnim sudom u Kotoru doneseno je 54,17 % oslobađajućih porotničkih pravorijeka, dok je udio osuđujućih pravorijeka iznosio 45,83 %.

---

⁴⁵ § 4. Zakona od 23. Svibnja 1873, o vremenitoj obustavi porotah.

⁴⁶ § 5. Zakona od 23. Svibnja 1873, o vremenitoj obustavi porotah.

⁴⁷ Hautmann, *op. cit.* u bilj. 2, str. 23.

⁴⁸ Naredba ukupnoga ministarstva od 20. Lipnja 1882, kojim se obustavlja djelovanje porotnih sudovah za okoliš okružnoga suda Kotorskoga u Dalmaciji, DZL, god. 1882., kom. XXVI., br. 77, str. 250.

⁴⁹ 585 *der Beilagen zu den stenogr. Protokollen des Abgeordnetenhauses – IX. Session*, str. 1 – 4.

Tablica 1. Prikaz djelatnosti porotnog suda u Kotoru u razdoblju od 1874. do 1881.⁵⁰

godina	broj porotnih sjednica	broj raspravnih dana	ukupan broj optuženika	oslobodeno	osuđeno
1874.	1 redovita	4	4	–	4
1875.	2 redovite	11	14	5	9
1876.	2 redovite	8	12	4	8
1877.	2 redovite	12	18	14	4
1878.	2 redovite	6	6	4	2
1879.	1 redovita	10	14	10	4
1880.	2 redovite	9	11	6	5
1881.	1 redovita 1 izvanredna	13	17	9	8

Kao važniji razlozi za obustavu porote u Kotoru navedene su okolnosti pod kojima su oslobađajući pravorijeci bili doneseni. U obrazloženju svoje odluke o obustavi porote u Kotoru vlada je navela izvješća državnog odvjetništva i predsjedništva okružnog suda u Kotoru, kao i državnog nadodvjetništva i predsjedništva višeg zemaljskog suda u Zadru, prema kojima su u kaznenim predmetima najteže naravi, koji su uvelike uznemirili kotorsku javnost, optuženici bili jednoglasno oslobođeni iako su priznali počinjenje djela za koje su bili optuženi, odnosno iako su postojali vjerodostojni svjedoci ili drugi neobo-

⁵⁰ *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1874.* Heft VI., Straf-Rechtspflege der Civil-Gerichte der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder im Jahre 1874., Wien, 1877., str. 54 – 55; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1875.* Heft VI., Straf-Rechtspflege der Civil-Gerichte der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder im Jahre 1875., Wien, 1878., str. 80 – 81; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1876.* Heft VI., Straf-Rechtspflege der Civil-Gerichte der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder im Jahre 1876., Wien, 1879., str. 114 – 115; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1877.* Heft VI., Straf-Rechtspflege der Civil-Gerichte der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder im Jahre 1877., Wien, 1880., str. 110 – 111; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1878.* Heft VI., Straf-Rechtspflege der Civil-Gerichte der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder im Jahre 1878., Wien, 1882., str. 112 – 113; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1879.* Heft VI., Straf-Rechtspflege der Civil-Gerichte der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder im Jahre 1879., Wien, 1882., str. 368 – 369; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1880.* Heft VI., Straf-Rechtspflege der Civil-Gerichte der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder im Jahre 1880., Wien, 1883., str. 388 – 389; *Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1881.* Heft VI., Straf-Rechtspflege der Civil-Gerichte der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder im Jahre 1881., Wien, 1884., str. 388 – 389.

rivi dokazi o njihovoj krivnji. Ovakvi neutemeljeni porotnički pravorijeci, koji su ozbiljno ugrožavali pravnu sigurnost, velikim su dijelom bili posljedica nemira u južnoj Dalmaciji i pograničnoj Hercegovini izazvanih hercegovačko-bokeljskim ustankom iz 1881. Što se pak tiče počinitelja tih najtežih zločina, oni su uglavnom pripadali priprostijem stanovništvu iz zaleđa, gdje je raspršenost i izolacija stambenih objekata žrtvama onemogućavala brzu pomoć susjeda, dok je istodobno počiniteljima znatno olakšavala počinjenje zločina i bijeg. Kod stanovništva obalnog područja, odakle su porotnici uglavnom i potjecali, postojao je strah od tih zločinaca iz zaleđa i njihove rodbine. Posljedično, navedeni strah bio je prisutan i prilikom obavljanja porotničke dužnosti. Naime, zbog svoje obrazovne zaostalosti seosko stanovništvo iz zaleđa priznavalo je i poštovalo samo odluke profesionalnih sudaca jer su u njima vidjeli javnog (državnog) službenika koji strogo izvršava svoju dužnost te ne smije poduzeti ništa osim onoga što mu je zakon dopuštao. Međutim, porotničku dužnost nisu poimali na jednak način. Osuđujući porotnički pravorijeci kod takvih su optuženika, njihovih srodnika i prijatelja poticali osjećaj nepravde i želju za krvnom osvetom. To je vodilo k zastrašivanju svjedoka i oštećenika kako bi oni u iskazima pred sudom bili suzdržani, odnosno kako uopće ne bi prijavili kazneno djelo. Također, prije održavanja glavne rasprave nepoznate su osobe na osamljenim mjestima prijetile porotnicima "paležom i ubojstvom". Navedene okolnosti sa svim svojim praktičnim posljedicama, zatim vjerske suprotnosti koje su postojale između katoličkih i pravoslavnih vjernika te često i sami imovinski interesi znatno su otežavali djelovanje porotnog suda u Kotoru. Kao što je ranije navedeno, djelovanje porote u Kotoru bit će dodatno otežano nakon izbijanja ustaničkog pokreta u listopadu 1881. te pojavom bandi iz Hercegovine, što je kod priobalnog stanovništva kotorskoga okruga izazvalo povećani strah i nemir. Iz izvješća predsjednika višeg zemaljskog suda u Zadru od 25. prosinca 1881. vidljivo je da zbog straha od osvete porotnici nisu proglasili krivim nijednog okrivljenika optuženog za sudjelovanje u ustanku. Međutim, vlada je tada odlučila kako neće djelovati jer je samo u malome broju kaznenih predmeta koji su se nalazili u stadiju istrage bila dokazana povezanost okrivljenika s ustankom, dok je u većini predmeta bila riječ o nepoznatom počinitelju ili je počinitelj bio u bijegu i skrivao se pa se stoga očekivalo kako potonji slučajevi uopće neće dospjeti na raspravu pred porotnicima.⁵¹

Nakon uvođenja izvanrednih vojnih sudova za područja okružnih sudova u Splitu, Dubrovniku i Kotoru zakonom od 28. veljače 1882. pojavilo se pitanje

⁵¹ 585 der Beilagen zu den stenographischen Protokollen des Abgeordnetenhauses – IX. Session, str. 2 – 3.

o načinu postupanja u onim kaznenim slučajevima koji su se dogodili prije početka djelovanja vojnih sudova i koji su, s obzirom na djelokrug izvanrednih sudova, ostali u nadležnosti porotnih sudova. Kako bi se odgovorilo na to pitanje, od državnog odvjetništva u Kotoru zatraženo je izvješće o takvim kaznenim predmetima koji se rješavaju pred okružnim sudom u Kotoru. Prema izvješću od 5. travnja 1882. u tijeku je bilo 19 kaznenih postupaka koji su bili u nadležnosti porote, dok su u daljnja 33 slučaja bile podnesene kaznene prijave glede kojih je tek trebalo poduzeti preliminarne radnje. Budući da je vlada iz nadolazećih izvješća kotorskog državnog odvjetništva doznala kako od 3. prosinca 1881. pred okružnim sudom u Kotoru nije bila održana nijedna porotna sjednica te kako sredinom travnja 1882., zbog nedostatka dovoljno istraženih kaznenih predmeta, nije bila planirana čak ni najava porotne sjednice, odlučila je poduzeti odgovarajuće mjere radi privremene obustave porote. Vlada je pritom uzela u obzir i mogućnost da će se nakon gušenja hercegovačko-bokeljskog ustanka velik broj ustanika protiv kojih je u tijeku bio kazneni postupak vratiti kućama. Ako bi se zbog počinjenja teških delikata njima sudilo pred porotom, postojala je opravdana bojazan da zbog prijetnji i pritisaka odluke porote neće biti objektivne i nepristrane.⁵²

Obustava porote u Kotoru uredbom vlade iz lipnja 1882. trebala je ostati na snazi godinu dana, računajući od dana njezina proglašenja. Međutim, zbog produljivanja na snazi je ostala sve do 24. lipnja 1890. Budući da je zakon izrijekom zabranio produljenje ili obnavljanje obustave porote uredbenim putem nakon isteka prve godine, obustava porote za svaku se sljedeću godinu određivala zakonom donesenim uz pristanak obaju domova Carevinskog vijeća. Pritom je vladi bila prepuštena ovlast da zakon stavi izvan snage i prije isteka naznačenoga roka od godinu dana.⁵³ Vlada je kao osnovne razloge zbog

⁵² *Ibid.*, str. 3 – 4.

⁵³ Zakon od 25. Svibnja 1883, o daljnjoj zavremenoj obustavi djelovanja porotnih sudovah za okoliš okružnoga kotorskoga u Dalmaciji, DZL, god. 1883., kom. XXVI., br. 79, str. 214; Zakon od 3. Lipnja 1884, o daljnjoj zavremenoj obustavi djelovanja porotnih sudovah za okoliš okružnoga suda kotorskoga u Dalmaciji, DZL, god. 1884., kom. XXV., br. 85, str. 219; Zakon od 11. Travnja 1885, o dajnoj zavremenoj obustavi djelovanja porotnih sudovah za okoliš okružnoga suda kotorskoga u Dalmaciji, DZL, god. 1885., kom. XIV., br. 40, str. 117 – 118; Zakon od 22. Lipnja 1886, o daljnjoj zavremenoj obustavi djelovanja porotnih sudovah za okoliš okružnoga suda kotorskoga u Dalmaciji, DZL, god. 1886., kom. XXXII., br. 95, str. 304; Zakon od 7. Lipnja 1887, o daljnjoj zavremenoj obustavi djelovanja porote za okoliš okružnoga suda kotorskoga u Dalmaciji, DZL, god. 1887., kom. XXVIII., br. 73, str. 364 – 365; Zakon od 16. Lipnja 1888, o daljnjoj zavremenoj obustavi dielo-

kojih se obustava porote u Kotoru produljivala navodila utvrđeno smanjenje kriminaliteta na području kotorskog okružnog suda zbog suđenja profesionalnih sudaca te znatan broj ustanika iz 1882. koji se još nalaze u Crnoj Gori, a protiv kojih je bio pokrenut kazneni postupak. Smatralo se kako bi ponovno aktiviranje porotnog suda potaknulo povratak velikog broja teških i opasnih zločinaca koji bi zbog izloženosti porotnika zastrašivanju i prijeljama uspješli izbjeći osudu i kaznu.⁵⁴ Neposredno prije isteka posljednjeg produljenja obustave u lipnju 1890. vlada je Carevinskom vijeću podnijela novi zakonski prijedlog kojim se predlagalo daljnje produljenje na godinu dana, do 24. lipnja 1891. Međutim, vladin prijedlog taj put nije bio prihvaćen. Iz izvješća odbora za kazneno zakonodavstvo upućenoga Zastupničkom domu proizlazilo je kako su smatrali da je masovni povratak izbjeglica nakon reaktiviranja porotnoga suda, što je bio jedan od motiva koji je navela vlada, problematičan i malo vjerojatan. Osim toga, među izbjeglicama bilo je najviše žena i djece, kao i drugih osoba koje se nisu kompromitirale sudjelovanjem u ustanku, a još se nisu vratile svojim domovima zbog zapuštenosti seoskih gospodarstava uslijed devetogodišnjeg izbivanja te zbog velikoga straha od gladi i siromaštva. Ni drugi vladin motiv za obustavu porote, koji se odnosio na apriorne tvrdnje kako se ne može očekivati okrivljujući porotnički pravorijek ni kada je riječ o najtežim zločincima, nije bilo moguće odgovarajuće potkrijepiti. Ako bi se takvi slučajevi nakon reaktiviranja porote doista pojavili, tada su drugostupanski sud (viši zemaljski sud u Zadru) i kasacijski sud bili ovlašteni delegirati kazneni predmet u nadležnost drugoga porotnog suda ili naložiti održavanje sjednice porotnog suda u nekom drugom mjestu, izvan sjedišta prvostupanskog suda. U izvješću je također bilo navedeno kako je Dalmatinski sabor na svojoj posljednjoj sjednici donio jednoglasni zaključak da se vladi uputi molba za ukidanje obustave porote u Kotoru prije isteka jednogodišnjega roka, dakle prije lipnja 1890.⁵⁵

---

vanja porotnih sudovah za okoliš okružnoga suda kotorskog u Dalmaciji, DZL, god. 1888., kom. XXIX., br. 92, str. 284; Zakon od 26. Svibnja 1889, o daljnjoj zavremenoj obustavi djelovanja porotnih sudovah za okoliš okružnoga suda kotorskoga u Dalmaciji, DZL, god. 1889., kom. XXXIV., br. 83, str. 324; Hoke, *op. cit.* u bilj. 37, str. 325 – 326.

⁵⁴ 606 der Beilagen zu den stenog. Protokollen des Abgeordnetenhauses – IX. Session, str. 1 – 2; 758 der Beilagen zu den stenog. Protokollen des Abgeordnetenhauses – IX. Session, str. 1 – 2; 912 der Beilagen zu den stenog. Protokollen des Abgeordnetenhauses – IX. Session, str. 1 – 2; 576 der Beilagen zu den stenog. Protokollen des Abgeordnetenhauses – X. Session, str. 1 – 2; 818 der Beilagen zu den stenog. Protokollen des Abgeordnetenhauses – X. Session, str. 1 – 2.

⁵⁵ 1046 der Beilagen zu den stenog. Protokollen des Abgeordnetenhauses – X. Session 1890.,

Zakon o privremenoj obustavi porota do početka Prvog svjetskog rata glede svih se kažnjivih djela iz nadležnosti porote primjenjivao i na području sljedećih sudova: Zemaljskog suda u Pragu (Češka) od 12. rujna 1893. do 11. rujna 1894., okružnih sudova Jaslo i Tarnow (Galicija) od 19. kolovoza 1898. do 13. prosinca 1898. i Okružnog suda Novi Sonč (Galicija) od 19. kolovoza 1898. do 14. siječnja 1899.⁵⁶

Prema tome, sve do početka Prvog svjetskog rata na području Istre nije došlo do primjene obustave porote. Međutim, nesporno je kako su u praksi porotnog suda u Rovinju postojale situacije u kojima je porota bila sredstvom političke zloupotrebe te se nije mogla očekivati nepristrana i neovisna odluka. To potvrđuju i sljedeća dva primjera. Prvi slučaj odnosi se na teško ubojstvo mladića Oktavijana Ostermana počinjeno 22. kolovoza 1896. u Malom Lošinj. Počinitelji su bili dvojica općinskih redara talijanaša (Radoslovich i Scopinich) koji su uhitili Ostermana zbog pjevanja hrvatske pjesme i na putu prema zatvoru nanijeli mu teške ozljede uslijed kojih je preminuo.⁵⁷ S obzirom na pretežito talijansku nacionalnu i jezičnu strukturu istarske porote u uvjetima nacionalne borbe između Talijana i Hrvata⁵⁸ državni je nadodvjetnik zbog sumnje u objektivnost rovinjske porote uspio ishoditi delegaciju ovoga predmeta porotnome sudu u Grazu.⁵⁹ Drugi slučaj odnosi se na postupak pred porotnim sudom u Rovinju koji se održavao od 29. siječnja pa sve do 21. veljače 1913. protiv pulskog općinskog blagajnika Thomasa Galantea i još devetorice optuženika, također općinskih službenika, koji su bili optuženi da su krađama, krivotvorenjem isprava, pronevjerama i prijevarama kroz duže razdoblje oštetili pulsku općinsku blagajnu. Radilo se o medijski popraćenom postupku čemu je u znatnoj mjeri pridonijela činjenica da su optuženici bili pripadnici Talijanske liberalne stranke, čime je čitav slučaj poprimio i političku dimenziju. Usprkos dokazanoj krivnji optuženika rovinjski porotnici donijeli su oslo-

---

str. 1 – 2; *1075 der Beilagen zu den stenog. Protokollen des Abgeordnetenhauses – X. Session 1890.*, str. 1 – 2.

⁵⁶ Hautmann, *op. cit.* u bilj. 2, str. 22.

⁵⁷ Milanović, B., *Hrvatski narodni preporod u Istri, Knjiga druga (1883-1947)*, Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Pazin, 1973., str. 277.

⁵⁸ O nacionalnoj i jezičnoj strukturi istarske porote vidi više u: Pastović, D., *Analiza prakse porotnog suda u Rovinju 1874.-1918.*, Zagrebačka pravna revija, elektronički časopis poslijediplomskih studija Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, sv. 4., br. 1, 2015., str. 15 – 22.

⁵⁹ *Gerichtssaal. Der Fall Ostermann*, Agramer Zeitung, god. 72., br. 16, Zagreb, 21. siječnja 1897., str. 6 – 7; *Različite viesti. Ostermanovi ubojice pred sudom*, Naša sloga, Poučni, gospodarski i politički list, god. XXVIII., br. 3, Trst, 21. siječnja 1897., str. 5.

bađajući pravorijek. Razlog je bio taj što su branitelji posegnuli za sredstvom koje je kod talijanske rovinjske porote bilo uvijek uspješno – za politikom. Stoga je oslobađajući pravorijek nedvojbeno bio posljedica utjecaja politike na porotnike. Povodom ništavne žalbe državnog odvjetništva u Rovinju Kasacijski sud u Beču je zbog “neke proceduralne pogreške” ukinuo oslobađajuću presudu porotnog suda te je naredio ponovno suđenje. No, zbog sumnje u objektivnost rovinjske porote, predmet je bio delegiran porotnom sudu u Klagenfurtu.⁶⁰ Iz navedenih primjera vidljivo je kako je u Istri u predmetima kod kojih je postojala sumnja u nepristranost i neovisnost porotnika dolazilo do delegacije nadležnosti drugom porotnom sudu, sukladno odgovarajućim odredbama ZKP-a 1873. Također, potrebno je istaknuti da u promatranom razdoblju u Istri nijednom nije došlo do uvođenja izvanrednog stanja ni do primjene pravnih instrumenata za upravljanje njime.

2.3. Tzv. Anarhistički zakon od 25. lipnja 1886.

Početak osamdesetih godina došlo je do pojačane industrijalizacije i modernizacije čije su gospodarske i društvene posljedice pogodovala širenju anarhističke propagande. Njihov je nositelj bilo radikalno krilo radničkog pokreta na čelu s Johannom Mostom i Josefom Peukertom. Terorističke agitacije, brojne istrage zbog veleizdaje, osnivanja tajnih društava, širenje revolucionarnih letaka i brojne zapljene eksplozivnih naprava upućivali su na izvanrednu opasnost ovoga pokreta, koji je posebice zavladao u Beču i okolnim industrijskim područjima, ali i u Koruškoj, Štajerskoj, Galiciji te dijelu Češke.⁶¹

Jedan od pravnih instrumenata vlade za suzbijanje anarhističke propagande bila je privremena obustava porote. Ona se odnosila samo na pojedine vrste kažnjivih djela koja su bila taksativno nabrojena uz pretpostavku da su počivala na anarhističkim težnjama usmjerenima prema nasilnom rušenju postojećeg državnog ili društvenog poretka. Navedena je obustava porote bila uvedena za područja sljedećih sudova: u Beču i Kronenburgu (Donja Austrija) od 30. siječnja 1884. do 8. lipnja 1891., u Bečkom Novom Mjestu (Donja Austrija) od 1.

⁶⁰ Pastović, *op. cit.* u bilj. 58, str. 35 – 36.

⁶¹ *Socialismus und Anarchismus in Europa und Nordamerika während der Jahre 1883 bis 1886. Nach amtlichen Quellen*, Verlag von Richard Wilhelmi, Berlin, 1887., str. 63 – 68; Kriechbaumer, R., *Die grossen Erzählungen der Politik, Politische Kultur und Parteien in Österreich von der Jahrhundertwende bis 1945*, Böhlau, Wien – Köln – Weimar, 2001., str. 339; Marshall, P., *Demanding the Impossible: A History of Anarchism*, PM Press, Oakland CA, 2010., str. 481.

siječnja 1885. do 8. lipnja 1891., u Welsu (Gornja Austrija) od 10. kolovoza 1883. do 31. srpnja 1889., u Pragu, Mostu, Jičinu, u mjestima Mlada Boleslav i Liberec (Češka) od 10. kolovoza 1888. do 31. srpnja 1889., u Brnu, Olomoucu i Novom Jičinu (Moravska) od 10. kolovoza 1888. do 31. srpnja 1889., u Grazu i Leobenu (Štajerska) od 10. kolovoza 1888. do 31. srpnja 1889., te u Klagenfurtu (Koruška) od 10. kolovoza 1888. do 31. srpnja 1889. U pogledu preostalih nepolitičkih kažnjivih djela koja su bila u nadležnosti porote porotni sudovi na ovim područjima i dalje su obavljali svoju redovitu sudbenost.⁶²

Radi zadavanja odlučujućeg udarca radikalnom krilu radničkog pokreta u lipnju 1886. usvojen je tzv. Anarhistički zakon.⁶³ Prema tome zakonu glavna rasprava o optužbi za kaznena djela koja su prema postojećim zakonima bila u nadležnosti porote nije se provodila pred porotnim sudom ako je bila riječ o djelima počinjenim iz anarhističkih težnji i usmjerenima na nasilno rušenje postojećeg državnog ili društvenog uređenja. U navedenim slučajevima djelatnost porote bila je obustavljena te je trebalo primijeniti odredbe § 3. i § 4. Zakona o privremenoj obustavi porota. Tužitelj je bio obavezan, sukladno § 207. ZKP-a 1873, u optužnici podnijeti odgovarajući prijedlog u pogledu suda pred kojim će se održati glavna rasprava, a protiv ovog prijedloga okrivljenik je mogao podnijeti prigovor i zahtijevati da drugostupanjski sud odluči o nadležnosti suda koji je bio naveden u optužnici. Ako bi sud prilikom vijećanja, nakon prethodne rasprave, ocijenio kako nije bilo dokazano da je djelo počinjeno iz anarhističkih težnji usmjerenih na nasilno rušenje postojećeg državnog ili društvenog uređenja, tada je donosio odluku o svojoj nenadležnosti te se postupak nastavljao prema § 261. ZKP-a. Nakon pravomoćnosti presude o nenadležnosti tužitelj je morao najkasnije u roku od tri dana predložiti da se provede ili obnovi predistraga, odnosno da se naredi glavna rasprava pred porotnim sudom. Tzv. Anarhistički zakon u § 2. ograničio je svoje važenje na dvije godine i primjenjivao se u svim krunovinama i zemljama zastupljenima u Carevinskom vijeću, pa tako i u Dalmaciji i Istri.

Zakon je prestao važiti 10. kolovoza 1888. Prije toga, u travnju 1888., vlada je podnijela zakonski prijedlog kojim je zahtijevala njegovo produljenje na daljnje tri godine, sve do 31. kolovoza 1891. U obrazloženju vlada je upozorila

⁶² *Anarchistische Delicte und Geschwornengerichte*, Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung, god. XLV., br. 38, Beč, 15. rujna 1894., str. 320; Hoke, *op. cit.* u bilj. 37, str. 334 – 335; Hautmann, *loc. cit.* u bilj. 2.

⁶³ Zakon od 25. Lipnja 1886, kojim se izdaju ustanove o podsudnosti u stvarih kaznenih, što imadu temeljem bezvladne težnje, DZL, god. 1886., kom. XXXIII., br. 98, str. 308.

na djelovanje socijalističke radničke stranke koja je tijekom 1887. intenzivno radila na objedinjavanju svih socijalističkih elemenata i nastojanje stranačkih vođa da ovladaju masama. Radikalne frakcije ulagale su osobite napore kako bi pridobile pristaše umjerenih stranaka zbog čega su se koristile krijumčarenjem zabranjenih tiskopisa iz inozemstva. Iz obrazloženja se doznaje kako je tijekom važenja tzv. Anarhističkog zakona, do kraja 1887., glavna rasprava bila održana u 13 kaznenih predmeta s ukupno 39 optuženika. Prema shvaćanju vlade izuzimanje anarhističkih delikata iz nadležnosti nepouzdanе porote i njihovo prepuštanje profesionalnim sucima imalo je neutralizirajući utjecaj na anarhističku propagandu.⁶⁴ U Zastupničkom domu došlo je do protivljenja vladinu prijedlogu, ali odluka o produljenju nije bila donesena zbog odgode zasjedanja Carevinskog vijeća.⁶⁵

2.4. Obustava porote tijekom Prvog svjetskog rata

Najteži udarac porotnoj sudbenosti bio je zadan tijekom Prvog svjetskog rata. Nakon izbijanja rata sa Srbijom vlada je uredbom od 25. srpnja 1914. obustavila djelovanje porotnih sudova u kraljevini Dalmaciji, i to u pogledu svih kaznenih djela iz njihove nadležnosti.⁶⁶ Razlozi obustave bili su aktivnost Srbije, koja je poticala ustaničke pokrete i protumonarhijsku propagandu na južnoslavenskim područjima (što je bilo vidljivo iz predratnih diplomatskih spisa ministra vanjskih poslova Austro-Ugarske), ali i strah od zločinačkih napada i atentata kojima bi se mogla ugroziti objektivnost i nepristranost porotnika, osobito na onim područjima koja su neposredno graničila s Crnom Gorom.⁶⁷ Nakon izbijanja rata s Rusijom vlada je uredbom od 31. srpnja 1914. obustavila porotu u Galiciji, Lodomeriji, Krakovu, Bukovini te okruzima Češki Tješin i Novi Jičin, tj. onim područjima koja su graničila s Rusijom.⁶⁸ Konačno,

⁶⁴ *Haus der Abgeordneten – 208. Sitzung der X. Session am 12. April 1888.*, Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes in den Jahren 1887 und 1888, X. Session, VI. Band. 172. bis 209. Sitzung, Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1888. str. 7536; 577 *der Beilagen zu den stenogr. Protokollen des Abgeordnetenhauses – X. Session*, str. 1 – 3.

⁶⁵ *627 der Beilagen zu den stenogr. Protokollen des Abgeordnetenhauses – X. Session*, str. 1 – 3; Hautmann, *loc. cit.* u bilj. 2.

⁶⁶ Naredba ukupnoga ministarstva od 25. jula 1914., kojom se obustavlja djelovanje porotničkih sudova, DZL, god. 1914., kom. LXXVIII., br. 163, str. 835.

⁶⁷ *98 der Beilagen zu den stenogr. Protokollen des Abgeordnetenhauses – XXII. 1917.*, str. 7.

⁶⁸ Naredba cijeloga ministarstva od 31. jula 1914., kojom se obustavlja djelovanje porotničkih sudova, DZL, god. 1914., kom. XCVIII., br. 189, str. 897.

nakon što su u rat ušle Engleska i Francuska, vlada je uredbom od 29. kolovoza 1914. obustavila porotu za cjelokupno državno područje, dakle u svim zemljama koje su bile zastupljene u Carevinskom vijeću.⁶⁹ S obzirom na navedeno, obustava porote u pogledu svih kažnjivih djela na području Istre prvi je put bila primijenjena u kolovozu 1914., i to zbog izbijanja Prvog svjetskog rata.

U uredbi iz kolovoza 1914. bilo je određeno da obustava vrijedi do kraja srpnja 1915. Kako su ratne okolnosti zbog kojih je porota bila obustavljena i dalje postojale, vlada je obustavu htjela ostaviti na snazi i nakon srpnja 1915. Međutim, kako je Zakon o privremenoj obustavi porota izrijeком zabranio produljenje ili obnavljanje obustave porote uredbenim putem nakon isteka godine dana, vlada se u tu svrhu poslužila vladarevim pravom na donošenje uredbi iz nužde prema § 14. Temelnog državnog zakona o carskom predstavništvu. Na temelju navedene odredbe uslijedile su tri carske uredbе: od 7. srpnja 1915.⁷⁰, 2. siječnja 1916.⁷¹ i 27. prosinca 1916.⁷² kojima je obustava porote bila produljena sve do 1917. Tim trima carskim uredbama vlada je izrijeком bila ovlaštena da ih i prije isteka naznačenog roka ukine i ponovno aktivira porotne sudove, ali do toga nije došlo.

Formalno obrazloženje vladine obustave porote iz 1914. na cjelokupnom državnom području uslijedilo je tek 1917., nakon ponovnog saziva Carevinskog vijeća koje je od 1914. bilo odgođeno. Tom prigodom vlada je Carevinskom vijeću podnijela na potvrdu carske uredbе o obustavi porote. Vlada je u obrazloženju navela kako je u ratnom stanju u kojem se nalazila Monarhija uočeno postojanje protivnika države koji su raspacavanjem proglašali i drugim sličnim sredstvima širili izdajništvo i mržnju prema vlastitoj državi. Povrh toga, za obustavu porote navodili su se praktični i psihološki razlozi. Kako su porotnicima mogli biti samo muškarci, praktični razlog za donošenje takve

⁶⁹ Naredba cijeloga ministarstva od 29. augusta 1914., kojom se obustavlja djelovanje porotničkih sudova, DZL, god. 1914., kom. CXXVI., br. 228, str. 973; Hoke, *op. cit.* u bilj. 37, str. 327 – 328.

⁷⁰ Ovom se naredbom djelovanje porotnih sudova obustavlja do kraja ožujka 1916. Carska naredba od 7. jula 1915., kojom se privremeno obustavlja djelovanje porotničkih sudova, DZL, god. 1915., kom. LXXXVII., br. 189, str. 381.

⁷¹ Ovom je naredbom djelovanje porotnih sudova bilo obustavljeno za idućih devet mjeseci, računajući od 1. travnja 1916. Carska naredba od 2. januara 1916., kojom se privremeno obustavlja djelovanje porotničkih sudova, DZL, god. 1916., kom. IV., br. 6, str. 17.

⁷² Djelovanje porotnih sudova obustavlja se na godinu dana, računajući od 1. siječnja 1917. Carska naredba od 27. decembra 1916., kojom se privremeno obustavlja djelovanje porotničkih sudova, DZL, god. 1916., kom. CCIV., br. 427, str. 1200.

odluke bila je činjenica što znatan dio muškog stanovništva zbog vojne službe nije bio na raspolaganju za obnašanje porotničke dužnosti. To je uvelike otežavalo održavanje porotnih sjednica. Psihološki razlozi bili su specifične ratne okolnosti čijem su pritisku bili izloženi oni muškarci koji su bili pošteđeni vojne službe. Postojao je strah kako bi pri obavljanju porotničke dužnosti zbog svakodnevnih briga mogli izgubiti unutarnji mir i razboritost, koji su kao psihološki čimbenici bili jamstvo za racionalno i neemocionalno presuđivanje nekog predmeta, ali i za donošenje nepristrane i neovisne odluke.⁷³

Zastupnički dom Carevinskog vijeća 6. srpnja 1917. uskratio je potvrdu carskim uredbama o obustavi porote te je vlada u skladu s time istoga dana izdala uredbu kojom je utvrđeno da su one izgubile svoju provizornu zakonsku snagu.⁷⁴ S formalnoga gledišta time su porotni sudovi u austrijskim zemljama bili ponovno reaktivirani.⁷⁵ Nakon toga ministar unutarnjih poslova izdao je uredbu od 27. srpnja 1917. kojom se pojednostavnilo sastavljanje porotničkih imenika za ostatak 1917. i za 1918. godinu, i to zbog utjecaja ratnih događaja na rokove i postupak.⁷⁶ U potonjoj je uredbi izrijekom bilo navedeno da ona ne vrijedi za Istru, Goricu i Gradišku, Trst i za područja okružnih sudova u Tridentu i Roveretu. U navedenim područjima ipak nije došlo do reaktiviranja porotnih sudova, što se može obrazložiti činjenicom da je bila riječ o pograničnim područjima s Italijom u kojima je postojao znatan udio talijanskog stanovništva. U Dalmaciji je nedvojbeno došlo do ponovnog aktiviranja porotnih sudova koji su djelovanje prema austrijskom ZKP-u 1873 nastavili nakon raspada Austro-Ugarske i formiranja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Tome u prilog govori i rješenje Stola sedmorice, odjeljenje B, od 13. prosinca 1920. kojim su odbačene ništavne žalbe optuženika protiv presude porotnog suda u Splitu kojom su optuženici bili proglašeni krivim za teško ubojstvo.⁷⁷

⁷³ *98 der Beilagen zu den stenogr. Protokollen des Abgeordnetenhauses – XXII. 1917.*, str. 7; Hoke, *op. cit.* u bilj. 37, str. 336 – 337.

⁷⁴ Naredba cijeloga ministarstva od 6. jula 1917. o tome, da gube moć carske naredbe od 25. jula 1914., L.d.z. br. 156., od 4. novembra 1914., L.d.z. br. 307., i od 27. decembra 1916. L.d.z. br. 247., DZL, god. 1917., kom. CXIX., br. 284, str. 701.

⁷⁵ Sadoghi, A., *Thesen zur Geschworenengerichtbarkeit – historische Aufarbeitung und Perspektiven*, Trauner Verlag, Reihe A: Rechtswissenschaften 35, Linz, 2007., str. 72.

⁷⁶ Naredba ministra unutarnjih poslova i upravitelja ministarstva pravde od 27. jula 1917. o sastavljanju porotničkih imenika za ostatak godine 1917. i za godinu 1918., DZL, god. 1917., kom. CXXXIII., br. 317., str. 762.

⁷⁷ *Pravosudje. b) Kazneno. Da se prosudi da li u pravorijeku porotnika ima protivurječja i nejasnosti, valja skupa promatrati optužbu, pravorijek i presudu.*, Mjesečnik, Glasilo pravničkog društva, god. XLVII., br. 2, Zagreb, 1921., str. 95 – 96.

Porotno suđenje konačno je ukinuto Vidovdanskim ustavom 1921., i to “kao pomoć protiv odugovlačenja postupka i kao lijek proti stranačkom odlučivanju porote”.⁷⁸

3. ZAKLJUČAK

Uvođenjem instituta porote ZKP-om 1873. u austrijski pravni sustav završila je dugotrajna i teška borba između protivnika i zagovaratelja porotne sudbenosti koja je počela davne 1848. Pravo na porotno suđenje u tiskovnim, političkim i teškim deliktima bilo je zajamčeno 1867. kao jedno od temeljnih ustavnih prava građana i konačno realizirano ZKP-om 1873. Međutim, usporo je zadržana mogućnost da se ovo pravo, kao i temeljna građanska prava, ograniče pod određenim zakonskim pretpostavkama. Na ovaj je način trebalo otkloniti glavne nedostatke porote na koje su upozoravali njezini protivnici, a to su bili nepouzdanost i opasnost da, umjesto prava i zakona, do izražaja dođu politička, nacionalna i vjerska uvjerenja porotnika, čime je porota gubila obilježja pravne ustanove i postajala sredstvom političke zloupotrebe. Potonja opasnost pokazala se stvarnom nakon što je 1869. porota bila uvedena samo za tiskovne delikte jer je prema poimanjima tadašnje opće javnosti došlo do brojnih skandaloznih i neutemeljenih porotničkih pravorijeka, motiviranih isključivo političkim razlozima. Stoga je prilikom uvođenja porote kao općeg instituta ZKP-om 1873 bilo odlučeno kako je u interesu opstanka porote potrebno istodobno omogućiti i njezinu obustavu. Navedenu mogućnost predviđao je Zakon o privremenoj obustavi porota od 23. svibnja 1873., kojim je određeno da vlada može privremeno obustaviti djelatnost porotnih sudova na određenom području, i to najdulje na godinu dana, kada se pojave okolnosti zbog kojih nije bilo moguće očekivati nepristrano i neovisno suđenje. Navedene okolnosti postojale su u izvanrednim stanjima pa se obustava porote smatrala jednim od četiriju najvažnijih pravnih instrumenata namijenjenih upravljanju izvanrednim okolnostima. Ostali pravni instrumenti za upravljanje izvanrednim stanjem bili su: uredbе iz nužde predviđene § 14. Temeljnog državnog zakona o carskom predstavništvu od 21. prosinca 1867., obustava temeljnih prava i sloboda državljana prema Zakonu od 5. svibnja 1869. i postupanje pred prijekim sudom sukladno §§ 429. – 446. ZKP-a 1873. Ti pravni instrumenti u praksi su se često kombinirali i dopunjavali, što je vidljivo na

⁷⁸ Dolenc, M., *Krivičnopravna odgovornost za tiskovne delikte*, Mjesečnik, Glasilo pravničkog društva, god. LVIII., br. 7-8, Zagreb, 1932., str. 319.

primjeru upravljanja izvanrednim stanjem u Kotoru, koje je bilo prouzročeno bokeljskim ustancima iz 1869. i 1882.

Pretpostavke za obustavu porote bile su vrlo općenito i elastično postavljene pa su vladi omogućile široku primjenu te ovlasti. Mogućnost obustave porote čini se opravdanom i logičnom ako se u vidu ima činjenica da je austrijski dio Monarhije bio nacionalno heterogen, rastrgan nacionalnim sukobima i vjerskim razlikama te neujednačene gospodarske i društvene razvijenosti. To se prije svega ogleda na primjeru Boke kotorske u kojoj krajem 19. stoljeća još uvijek nailazimo na krvnu osvetu. Međutim, kako se obustava porote uglavnom primjenjivala u izvanrednom stanju, i to kao prateća mjera drugim pravnim instrumentima, nameće se zaključak kako austrijska vlast prilikom primjene obustave porote nije imala u vidu samo osiguranje nepristranog i neovisnog suđenja. Obustava porote vladi je također poslužila kao dodatno sredstvo pogodno za kontrolu pokorenih naroda i postojećih društvenih razlika te je kao takva bila usmjerena protiv svih oporbenih i potencijalno neloyalnih djelatnosti.

LITERATURA

- Anarchistische Delicte und Geschwornengerichte*, Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung, god. XLV., br. 38., Beč, 15. rujna 1894., str. 318-321.
- Dabinović, A., *Pozadina bokeljskog ustanka god. 1869*, RAD Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 104, sv. 237, Zagreb, 1929., str. 71-128.
- Dantscher von Kollesberg, Th., *Die politischen Rechte der Unterthanen, Dritte Lieferung*, Manz'sche K. u. K. Hof-Verlags- u. Univ.-Buchhandlung, Wien, 1892.
- Der Aufstand in Dalmatien, Aus Zara*, Neues Fremden-Blatt, (Abendblatt.), br. 305, Beč, 4. studeni 1869., str. 1-2.
- Der Aufstand in Dalmatien. Nachträgliches über die Gefechte vom 17. bis 28. Oktober*, Neues Fremden-Blatt. (Morgenblatt.), br. 314, Beč, 13. studeni 1869., str. 1-2, 4.
- Dolenc, M., *Krivičnopravna odgovornost za tiskovne delikte*, Mjesečnik, Glasilo pravničkoga društva, god. LVIII., br. 7-8, Zagreb, 1932., str. 317-334.
- Geschichtliche Beiträge. Die Genesis des Aufstandes in Cattaro*, Die Reform, br. 45, Beč, 11. studeni 1869., str. 1435-1440; u: *Die Reform. Wochenschrift*, redigiert von Franz Schuselka. Achter Jahrgang, Viertes Quartal, Druck von R. v. Waldheim, Beč, 1869.
- Gerichtssaal. Der Fall Ostermann*, Agramer Zeitung, god. 72., br. 16., Zagreb, 21. siječnja 1897., str. 6-7.

- Glaser, J., *Handbuch des Strafprozesses. Erster Band.*, Duncker & Humblot, Leipzig, 1883.
- Hautmann, H., *Geschworenengerichte auf Abruf. Wie man den Ausnahmezustand im alten Österreich rechtlich regelte und praktisch handhabte*, Justiz und Erinnerung, br. 11, Beč, prosinac 2005., str. 19-25.
- Hoke, R., *Österreichische und deutsche Rechtsgeschichte*, 2., verbesserte Auflage, Böhlau, Wien-Köln-Weimar, 1996.
- Hoke, R., *Strafrechtspflege und Terrorismus im alten Österreich. Betrachtung zum Gesetz betreffend die zeitweise Einstellung der Geschworenengerichte vom Jahre 1873*, u: Valentinitich, H. (ur.), *Recht und Geschichte. Festschrift Hermann Baltl zum 70. Geburtstag*, Leykam-Verlag, Graz, 1988., str. 319-341.
- Kaserer, J. (ur.), *Das Gesetz vom 23. Mai 1873 betreffend die zeitweise Einstellung der Geschworenengerichte mit Materialien*, Alfred Hölder (Beck'sche Universitäts-Buchhandlung), Wien, 1873.
- Kaserer, J. (ur.), *Die Strafproceßordnung vom 23. Mai 1873 und deren Einführungsgesetz mit Materialien, II. Theil*, Alfred Hölder (Beck'sche Universitäts-Buchhandlung), Wien, 1873.
- Kriechbaumer, R., *Die grossen Erzählungen der Politik, Politische Kultur und Parteien in Österreich von der Jahrhundertwende bis 1945*, Böhlau, Wien-Köln-Weimar, 2001.
- Lemke, M., *Was heißt Ausnahmezustand?*, u: Lemke, M. (ur.), *Ausnahmezustand: Theoriegeschichte - Anwendungen - Perspektiven*, Springer VS, Wiesbaden, 2017., str. 1-9.
- Marshall, P., *Demanding the Impossible: A History of Anarchism*, PM Press, Oakland CA, 2010.
- Mayer, S., *Handbuch des österreichischen Strafproceßrechts, I. Band: Entstehungsgeschichte der österreichischen Strafproceß-Ordnung vom 23. Mai 1873 und der damit zusammenhängenden Gesetze*, Alfred Hölder, k, k, Hof- und Universitäts-Buchhändler, Wien, 1876.
- Milanović, B., *Hrvatski narodni preporod u Istri, Knjiga druga (1883-1947)*, Izdalo Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda, Pazin, 1973.
- Olechowski, T., *Die Entwicklung des Preßrechts in Österreich bis 1918*, Manz'sche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2004.
- Pastović, D., *Analiza prakse porotnog suda u Rovinju 1874.-1918.*, Zagrebačka pravna revija, Elektronički časopis poslijediplomskih studija Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, sv. 4., br. 1., 2015., str. 11-39.

- Pisko, I., *Die zeitweise Einstellung der Wirksamkeit der Geschwornengerichte*, Gerichtshalle, god. XVI., br. 16., Beč, 22. veljače 1872., str. 61-62.
- Pravni leksikon*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2007.
- Pravosudje. b) Kazneno. Da se prosudi da li u pravorijeku porotnika ima protivurjeđja i nejasnosti, valja skupa promatrati optužbu, pravorijek i presudu*, Mjesečnik, Glasilo pravničkoga društva, god. XLVII., br. 2., Zagreb, 1921., str. 95-96.
- Različite vesti. Ostermanovi ubojice pred sudom*, Naša sloga, Poučni, gospodarski i politički list, god. XXVIII., br. 3., Trst, 21. siječnja 1897., str. 5.
- Reiter, I., *Gustav Harpner (1864-1924), Vom Anarchistenverteidiger zum Anwalt der Republik*, Böhlau, Wien-Köln-Weimar, 2008.
- Sadoghi, A., *Thesen zur Geschworenengerichtsbarkeit - historische Aufarbeitung und Perspektiven*, Trauner Verlag, Reihe A: Rechtswissenschaften 35, Linz, 2007.
- Socialismus und Anarchismus in Europa und Nordamerika während der Jahre 1883 bis 1886. Nach amtlichen Quellen*, Verlag von Richard Wilhelmi, Berlin, 1887.
- Telegramme. Cattaro, 14. Jänner*, Neue Freie Presse (Abendblatt), br. 1931, Beč, 14. siječnja 1870., str. 3.
- U Kotoru proglasio je namjestnik dalmatinski prieki sud*, Narodne Novine, god. XXXV., br. 242., Zagreb, 22. listopada 1869., str. 1.
- Ueda, R., *Die Entstehung der Geschworenengerichtsbarkeit in der Habsburgermonarchie in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts*, u: Feldner, B.; Halbwachs, V. T.; Olechowski, T.; Pauser, J.; Schima, S.; Sereinig, A. (ur.), *Ad Fontes, Europäisches Forum junger Rechtshistorikerinnen und Rechtshistoriker Wien 2001*, Peter Lang, Frankfurt am Main, 2002., str. 387-400.
- Wahlberg, W. E., *Zur Kritik des Gesetzentwurfes, betreffend die zeitweise Einstellung der Wirksamkeit der Geschwornengerichte*, Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung, god. XXIII., Neue Folge god. IX., br. 19., Beč, 5. ožujka 1872., str. 73-74.
- Wahlberg, W. E., *Zur Kritik des Gesetzentwurfes, betreffend die zeitweise Einstellung der Wirksamkeit der Geschwornengerichte (Schluß.)*, Allgemeine österreichische Gerichts-Zeitung, god. XXIII., Neue Folge god. IX., br. 20., Beč, 8. ožujka 1872., str. 77-78.
- Wien, 14. Jänner*, Fremden-Blatt. (Morgenblatt.), br. 14, Beč, 15. siječnja 1870., str. 1.

Summary

Dunja Pastović *

**SUSPENSION OF TRIAL BY JURY IN A STATE OF EMERGENCY
IN ISTRIA AND DALMATIA IN THE PERIOD FROM 1873
TO 1918**

The author analyzes the suspension of trial by jury that was introduced in Istria and Dalmatia as a part of the Austrian legal system by a special law adopted at the same time as the Criminal Procedure Act of 1873. The suspension of the jury was applied in states of emergency, when it was necessary to ensure an impartial and independent trial, and it was considered one of the four legal instruments intended for the management of exceptional circumstances. Prerequisites for the suspension of the jury were very general and elastically formulated, which facilitated its widespread use by the government. The first application of the suspension of the jury took place in 1882 in the area of the District Court in Cattaro in Dalmatia and it lasted until 1890. The government justified its decision by citing an exceptionally high percentage of acquittals, which was the result of intimidation of jurors and the threat of ongoing blood vengeance. It is also important to note that the suspension of the jury coincided with the introduction of a state of emergency in Kotor due to outbreaks of rebellion in the Bocche di Cattaro at the end of 1881. In regard to Istria, from 1873 until the beginning of the First World War, the state of emergency was never introduced and the legal instruments for its management were never implemented. In Istria, in cases where there was a doubt as to the impartiality and independence of jurors, jurisdiction would usually be delegated to another assize court, in accordance with the relevant provisions of the Criminal Procedure Act of 1873. The suspension of the jury also applied during the 1880s in order to suppress anarchist propaganda. The most serious government intervention in a trial by jury was made during the First World War, when the government suspended a trial by jury for the entire state territory. Using emergency imperial decrees, it extended the suspension of jury trial until 1917.

Keywords: suspension of trial by jury, Istria and Dalmatia, state of emergency, Austrian legislation, period 1873-1918

---

* Dunja Pastović, Ph. D., Assistant Professor, Faculty of Law, University of Zagreb, Trg Republike Hrvatske 14, Zagreb; dpastovic@yahoo.com;
ORCID ID: orcid.org/0000-0002-0501-2436